

Claire Marin

Rozchod(y)

/ E S E J

INAQUE

Preklad
Aňa Ostrihoňová

Claire Marin
RUPTURE(S)

COPYRIGHT © Editions de l'Observatoire / Humensis, 2019

Published by arrangement with

Lester Literary Agency & Associates

TRANSLATION © Aňa Ostrihoňová 2025

COPYEDITING Martina Kubealaková

COVER © Arriba!

Slovak edition © Inaque 2025

ISBN 978-80-8207-285-6

ISBN e-book 978-80-8207-286-3

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať so zámerom rozširovať ju v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Claire Marin
ROZCHOD(Y)

INAQUE

„Sme húževnatí
a nezlomíte nás
za jedinú noc.“

Nietzsche, *Nečasová úvaha II*

ÚVOD

NÁŠ ŽIVOT TVORIA SAMÉ ZLOMY

Chceli by sme, aby rozchod bol čistý rez. Rovný a jasný, jediným švihom, ako meč, čo stína hlavu. No rozchod je roztrhnutie. Na rozdiel od oddeľovania, ktoré by každému umožnilo znovu sa stať celkom, akým bol už predtým – ako to naznačuje samotná etymológia –, no zlom je trhlina. Len zriedka sa v ňom dajú rozpoznať jasné kontúry jednotlivcov. Neodchádza sa ako pri strihaní po vyznačených líniách, s presným dodržaním strihu, ktorý zodpovedá našej forme. Trháme tkanivo spoločného života, kde sa identity tak úzko premiešali, že už nik presne nevie, kde sa začína jeden a končí sa druhý. No ten, kto chce odísť, si myslí, že to vie. Myslí si, že dokáže nakresliť obrys vlastnej siluety a zbaviť sa nejasnej hmly, prítomnosti, ktorá mu zavadzia, pút, ktoré mu bránia byť naozaj sám sebou.

Čistý zlom – ako číslo, ktoré sa rozdelí bezo zvyšku – je azda nemožný. Nedokážeme sa „zredukovať v čase ako číslo, bez toho, aby nezostala nejaká čudná zlomková časť“*, aby sme si opäť

.....
* Nietzsche, *Seconde considération intempestive* (Nečarová úvaha II), Flammarion, ed. GF, 1988, s. 76.

požičali Nietzscheho výraz. Aj keď sú väzby prerušené, ostávajú citlivé ako fantómové končatiny, svedkovia minulého života. Zostáva stopa všetkého, čo nám život zapísal do tela. Vryté do našej kože, našich myšlienok, našich spôsobov vnímania a bytia. Všetko, čo sa ťahá, chvost kométy, ktorý sa vlečie ďalej, čo pretrváva, čo ešte stále prebieha, aj napriek našej vôli. Nie je možné skutočne otočiť stranu – cez papier presvitá všetko, čo naň bolo napísané predtým, minulý život vytrvalo trvá ako podtón. Neexistuje magický povrch, v ktorom by sa neodtlačili zmazané čiary; rydlo zanechalo ryhy, rozoznateľné aj pod novými náčrtmi. A nevedomie sa postará o to, aby nám fantómové stopy pripomínalo, robí tak nemožným úplné odvrátenie pozornosti.

Môžeme teda naozaj spáliť mosty, posunúť sa ďalej? Ako sa vymotať z pút, ktoré sa stali prirodzenou súčasťou nás samých? Ako zo seba vytrhnúť návyk na prítomnosť druhého, na jeho telo, na jeho hlas? Ako sa rozísť so svojím prostredím, zmeniť postoj, stáť vzpriamene, hovoriť jazykom iných? Rozísť sa so svojím starým životom znamená zmeniť spôsob pohľadu, ale aj zmeniť telo, tvar. Znamená to zmeniť modalitu svojej prítomnosti, tón sebavyjadrenia. Rozchod je hlboká premena, pri ktorej hrá telo ústrednú úlohu.

Rozchod je fyzická, telesná skúsenosť. Cítíme bolesť rozchodu ako vytrhnutie. Je to konkrétna skúsenosť „mäsa sveta“, čo je koncept filozofa Merleau-Pontyho, ktorý mi dlho pripadal abstraktný a poetický. Spojenia s inými ľuďmi a okolitým

svetom nikdy nie sú citeľnejšie než vo chvíli, keď ich strácame – presnejšie, keď sme násilne vytrhnutí z kontaktu s tými, na ktorých nám záleží, zo známeho rámca, zo spoločného života, ktorý sa v nás zapísal, ktorý sa stelesnil. Tvoje telo neprítomné pri prebúdzaní, tvoj hlas, ktorý už neodpovedá; ale aj zničený dom, obloha bez lesku. To dieťa, ten dom-kukla nám chýbajú, ako keď sme hladní alebo smädní. Násilie nedostatku bráni spánku, jedeniu, práci, životu, pretože život sa prerušil, zlomil. Boli sme prepojení a teraz sme oddelení, zmrazení odtrhnutím, vytrhnutím s koreňmi. Príliš živá pamäť je nášmu utrpeniu katom. Bude potrebné opísať všetky bolestivé „črepiny spomienok“*, kyselinu milostného rozchodu, bielu depresiu, spomalenie, zmiznutie subjektu, jeho vymazanie. Jeho vyparenie. Stratu hustoty alebo, naopak, bytostné vytrženie – neustále výboje bolesti.

Aj keď je rozchod dobrovoľný, vedomý, aj keď znamená afirmáciu seba, zrodenie doteraz nemého ja, oslobodenie subjektu, stále bolí. Nikdy nie je jednoduché uniesť popretie alebo násilie, ktoré nás donútilo odísť, stať sa iným, čo nevyhnutne znevažuje našich blízkych – hoci nechceme. Nikdy nie je jednoduché vrátiť sa do Remeša.**

Rovnako ťažké je vrátiť sa do Alžíru alebo Phnom Penhu. Bolest' exilu, nostalgia sú ďalšie

* Vincent Delecroix, *Ce qui est perdu* (To, čo je stratené), Gallimard, ed. Folio, 2009.

** Didier Eribon, *Retour à Reims* (Návrat do Remeša), Flammarion, ed. Champs, 2018.

stopy hlboko vryté do rozchodov vynútených vojnou. Človek, ktorý sa vracia domov, *homecomer*, stratil krajinu, ktorú opustil, stal sa cudzím.* Jeho cudzosť je dvojnásobná. Odísť znamená rozísť sa dvakrát – s tým, kým sme boli, a s ilúziou, že niekam patríme. Znamená to vzdať sa psychologického komfortu byť legitímnym v očiach druhých. Znamená to rozísť sa s nádejou na uznanie. Exulanti, ľudia medzi triedami, queer osoby – nezostalo pre vás miesto. Budete sa musieť niekam natlačiť.

Všetci zakúšame rany života, prechádzame mučivými skúsenosťami. No nereagujeme na ne rovnako s ohľadom na vnútornú krehkosť alebo pevnosť. Mučenie je skrútenie. Etymológia nám to pripomína. Rozchod, či už si ho vyberieme, alebo ho zažijeme, nám spôsobuje neznesiteľné psychické aj fyzické skrútenie, musíme vydržať deformáciu svojej identity, svojej existencie. Meníme sa na príšerné bytosti. Proti svojej vôli. Znetvorenými nešťastím, hanbou z odmietnutia, násilím nelásky. Alebo krutými bytosťami, ktoré odchádzajú bez obzretia sa, opúšťajú ženu a deti, zapierajú rodičov, pôvod, pohrdajú zákonom, hodnotami, náboženstvom. Prežívajú tí najplastickejší, ktorí unesú deformáciu, lebo majú „chrbovú kosť“. Niektoré štruktúry sú pevné a zároveň pružné. Tí, ktorí ich majú, zvládnu rozchod.

* K tejto otázke odporúčam dielo Alfreda Schütza *L'Étranger (Cudzinec)/L'homme qui revient au pays (Ten, čo sa vracia)* (Allia, 2017).

Rozchody sú našimi, či ich sami vyvoláme, alebo ich iba znášame. Rozísť sa s rodinou, priateľmi, milencom, prostredím, zmeniť povolanie, krajinu, jazyk – možno práve tieto zlomy nás formujú ešte viac než samotné väzby. Naše definovanie seba sa odohráva rovnako v našich odbočkách ako v priamych čiarach, rovnako vo výjazdoch, v únikoch z dohôd ako v dohodách samých. Čo nám tieto „odklony“ hovoria o nás? V čom sú odhaľujúce alebo zakladajúce? V tom, že spochybňujú subjekt – či už prežíva opojenie z novej slobody, alebo bolestnú samotu – a nútia ho nanovo sa definovať, alebo možno vzdať sa idey sebadefinície.

Rozchod nemusí byť nutne viditeľný ani búrlivý – niekedy sa odohráva bez zjavnej zmeny, prostredníctvom vnútorného rozhodnutia, nového smerovania, v opustení určitých častí života, ktoré prestanú byť živé. Niektoré bytosti, spôsoby bytia jednoducho bez vysvetlenia vädnu. Opúšťame miesta, opúšťame ľudí, púšťame sa do nového štýlu existencie. Je to potom naozaj rozchod alebo len vývoj, vnútorná premena, mutácia? Možno je samotná predstava rozchodu s tým, kým sme boli, len ilúziou. Skutočný rozchod nastáva vtedy, keď dôjde k hlbokej premene vzorcov konania a myslenia subjektu. Keď sa rozchádzame s tým, čo by sa dalo nazvať naším „zvykom byť“*. Ale do akej miery sa môžem stať niekým iným? A nakoľko to vôbec potrebujem? Môže to byť otázka životnej

* Flannery O'Connor, *L'Habitude d'être* (Zvyk byť), v *OEuvres complètes* (Kompletné dielo), Gallimard, ed. Quarto, 2009.

nevyhnutnosti, psychického prežitia. Vymaním sa z druhého, aby som mohol byť konečne sám sebou. Rozchod je podmienkou môjho zrodenia, ako aj môjho znovuzrodenia.

Niekedy sa treba rozísť, aby sme „sa zachránili“, to znamená zároveň utiecť aj zachrániť si kožu, zachrániť sa tým, že sa odtrhneme od toho, čo ohrozuje alebo znemožňuje našu existenciu. Tými druhými môžu byť iní ľudia, ale aj ja sám, keď sa potláčam, obmedzujem. Vtedy je potrebné vytvoriť prostredníctvom rozchodu podmienky pre zrodenie a naplnenie seba. Rozísť sa, aby sme odhalili osobu, ktorou sa chceme stať, aby sme mohli existovať v prvej osobe a nie ako bábka či fetiš. Prijat' svoju identitu aj v tom, čo je na nej rušivé, sklamávaajúce alebo nemožné z pohľadu iných a najmä blízkych. Uzavrieť stávkú na to, že sa staneme niekým iným a že táto premena si vyžaduje zlom.

Ale čo sa stane, keď je rozchod nedobrovoľný, vynútený, zažitý ako nehoda, katastrofa či tragédia? To, čo sa niekedy nazýva „existencia v zátvorkách“ – choroba, depresia, smútok –, nimi v skutočnosti nie je; vo väčšine prípadov spôsobujú hlbokú premenu spôsobu myslenia a života. Samy o sebe sú princípom rozchodu, ktorý môžem uznať, prijať v nádeji na nový život, ako keby ma táto skúška ohňom očistila, zbavila odpadu existencie, alebo ho môžem poprieť a odsunúť ako bezvýznamnú epizódu. Prípad uzavretý. Ale trhlina, ktorú dráma odhalila, sa v tichosti ďalej rozširuje a praskliny každého z nás sú predzvestou budúcich rozchodov. Zranené dieťa oslabuje dospelého, ktorým sa stane.

Ak niektoré udalosti spôsobujú zlomy, možno

sú iba spúšťačmi alebo zámienkami. Nebola trhlina vnútri dávno prítomná, pripravená roztrhnúť jednotu „ja“?

O existenciálnom zlome sa často hovorí ako o objavení nového subjektu – ako o čertovi, čo vyskočil z krabice. Hovorí sa o „znovuzrození“, o „novom začiatku“. Niet núdze o výrazy, ktoré oslavujú druhú šancu byť intenzívnejšie alebo autentickejšie sám sebou. Akoby rozchod umožňoval priblížiť sa k sebe, k „pravému ja“, od ktorého nás spoločnosť, rodina či svet odcudzili. No v tomto pozitívnom dialektickom výklade, kde nás rozchod odhaľuje samým sebe, sa možno skrýva základná ilúzia. Predpokladá sa totiž, že existuje niečo ako „ja“, pravá identita – taká, ktorá sa má naplniť, v ktorej sa subjekt realizuje vo svojej jedinečnosti, vyjadrí a rozvinie svoju individualitu. Ale nie je táto „nová existencia“, metamorfóza subjektu, len útechou, rekonštrukciou potrebnou na to, aby sme zniesli drámu, vnútili zmysel nezmyselnosti smrti, choroby, nehody?

Myšlienka, že rozchod niečo odhaľuje, predpokladá existenciu náčrtu bytia, esencie, ktorú treba uskutočniť, poslania, osudu. Zlom by nám mal umožniť dosiahnuť jadro našej identity v skúške. Bolest' by tak mala zmysel a každý z nás by mal vlastnú identitu. Ale som niečo viac než samotné ruptúry? Nie som len výsledok náhod, nehôd, tvarovaný vonkajším svetom? Nie je to práve súčet malých, neustálych a nebadateľných zlomov, prostredníctvom ktorých sa stávam tým, kým som? Sme teda skôr tí, čo sú „zlomení“, než tí, čo „lámu“ – pasívni, trpiaci zlomy svojich životov, ktoré ich pretvárajú.

Ale čo znamená byť „zlomený“? Som len pasívny, keď znášam ranu, keď znášam odtrhnutie? Som slabý, keď vydržím? Slovník je tu cennejší než príručky osobného rozvoja. Pripomína nám, že človek je aj „zocelený v niečom“*. Niečo v nás odoláva zničeniu v skúške zlomu. Bytosť „zocelená v“ objavuje svoju schopnosť odolávať. To, čo znášam, hovorí niečo o mojej sile. Ostáva pochopiť, prečo sa niektorí zrútiť pod násilím vytrhnutia, kým iní sú sami prekvapení, že ešte žijú – hoci amputovaní o časť života. Čo rozhoduje o tom, či ma skúška zlomí alebo posilní? Čo môžeme urobiť so svojimi ruptúrami? A čo ony robia z nás?

Treba ešte premýšľať o zlome po Nietzsche a Kierkegaardovi?**. Áno, nepochybne, pretože zmenil podobu, pretože je prítomnejší, pretože by mohol byť novou alebo budúcou formou našej existencie. Možno sme vstúpili do éry rozchodu alebo do momentu zlomu. V ekologickej rovine – a tým aj ekonomickej a politickej – musíme naliehavo prehodnotiť svoje spôsoby života, komunikácie, presúvania sa, zvyk privlastňovať si zdroje

.....

* *Rompu à* vo francúzštine z rovnakého základu ako *rompre* – prerušiť, zlomiť, roztrhnúť. (Pozn. prekl.)

** Nietzsche a Kierkegaard pristupovali k otázke ruptúry z kultúrnej a historiografickej perspektívy a z morálnej a osobnej perspektívy. Porovnaj Nietzsche, *Seconde considération intempestive* (Nečasové úvahy II), Flammarion, ed. GF, 1998; Kierkegaard, *La Reprise* (Opakovanie), Flammarion, ed. GF, 2008.

a prestať popierať vyčerpávanie, ku ktorému nás tento spôsob správania vedie. Prijatť zlom by potom znamenalo dôkaz zrelosti – čeliť potrebe životne dôležitej zmeny či už na úrovni individuálneho života, alebo kolektívneho prežitia. Vyjadrovalo by to uvedomenie si našej zodpovednosti. Ale treba si tiež intelektuálne osvojiť myšlienku nutnej zmeny, blížiacej sa katastrofy a prestať veriť v stálosť sveta, v nekonečné obnovovanie prírody. Prijatť, že usporiadanie už nie je cyklické, ale že čelíme ekologickému zlomu. To si vyžaduje prácu na našom spontánnom sklone k popieraniu, keď čelíme výhľadu na veľké zlomy – ako sú narušenie (prírody či ľudí) alebo nenávratná strata. Musíme sa postaviť svojim veľkým strachom a premýšľať o pedagogike zlomu.

Nachádzame sa však aj v historickom okamihu ruptúry, pretože sa už desaťročia zapisuje do nášho každodenného horizontu, pričom sa (klamli vo?) spája s istou predstavou slobody – alebo vrtochu a nestálosti: dvojice sa potácajú, rodiny sa preskupujú ako karty v hre, čím sa zľahčuje bolesť z rozchodu a jeho vážnosť. Zdá sa, že sa môžeme rozísť „po dohode“. Rozchod, zredukovaný na štatistickú banalitu, dnes vypovedá niečo o individualizme a o nárokoch každého na „šťastie“ a „sebarealizáciu“. V pracovnom svete sa zmena paradigmy, najmä pod vplyvom technologických inovácií, stala akýmsi kritériom prírodného výberu. Kým táto kniha vyjde, príklady technologických premien už budú zastarané. Prispôbiť sa, byť flexibilný, nomádsky, bez koreňov. Preskočiť z jedného výkladového rámca do druhého. Vymýšľať

nové kódy na interpretáciu a najmä monetizáciu sveta. Ale aj zbaviť sa záťaže, odhodiť to (a tých), čo nás brzdia/ia, čo nestíha/jú tempo. Rozchody našej doby sú nemilosrdné.

No aj keď sú tieto súčasné zlomy viditeľné a identifikovateľné, trhliny v ľudskej existencii nie sú nijakou novinkou. Vždy prerušovali ľudské životy. Odbočky, prázdne miesta, biele miesta v príbehoch, odklony – kto z nás ich nezažil? Žiada sa však pomenovať aj neviditeľné zátvorky, skryté zrady. Nie je azda každý život, ako vraví Deleuze, „trochu bláznivou vetou, s jej zmenami smeru, odbočkami, zlomami, skokmi, natáhovaniami, pučaním, zátvorkami“*? Niekedy je potrebný prvý rozchod, aby sme dokázali zbadáť a uniesť všetky ďalšie. Ako často, aj choroba tu pôsobí ako lupa. To, čo nám ukazuje v detailnom zábere, existuje v každodennom živote v menej zjavnej mierke: diskontinuitu našej existencie a možno ešte hlbšie, našej identity. Hoci oficiálne životopisy, autobiografické romány či každodenný *storytelling* uhladzujú hrany existencie, neexistujú životy bez trhlín. Choroba len zviditeľňuje diery v našich životoch, bolestivé zárezy a uznajme, že každý ich zažíva, niekedy v skrytosti a hanbe.** Život nie je logický a súvislý,

.....
 * Gilles Deleuze, *Critique et clinique* (Kritika a klinika), Éditions de Minuit, 1999, s. 77.

** Ako to dobre vyjadrila Olivia Rosenthal v knihe inšpirovanej Alzheimerovou chorobou *On n'est pas là pour disparaître* (Nie sme tu na to, aby sme zmizli; Vertica-

nie je zložený z jasne vyznačených dráh, z očividných ciest, z osudov... Je oveľa váhavejší, nepredvídateľnejší, neistý, do ľahkosti sa privalí búrka, tragédie sa zapisujú a opakujú, až kým sa nestanú banálnymi.

V tejto knihe, ako aj v predchádzajúcich, budem vzdorovať pokušeniu optimizmu zo zatvrdnutosti alebo presvedčenia. Odmietam zjednodušené a pozitívne výklady zlomu a nového začiatku. Radi by sme v nich videli príležitosť na nový život, čistú stranu, dať retrospektívnu hodnotu neúspechu tým, že ho premeníme na poznanie, bohatstvo, skúsenosť. Hovorí sa o cnostiach zlyhania. Naozaj? No ruptúra je niekedy len márnosť, nedostatok odvahy, zbabelosť. Konštatovanie zlyhania: vzťahu, rodiny, priateľstva, politiky, projektu. A neúspech často nie je ničím viac než sebou samým – úbohý, sklamávací, číre zlyhanie. Väčšina zlyhaní nás ničomu nenaučí. Ešte horšie: často sa do nich zamotávame, opakujeme tie isté zlyhanie, akoby boli nevyhnutné – s paradoxným pôžitkom z ich takmer upokojujúcej opakovateľnosti. Psychoanalýza o tom niečo naznačila. Treba prestať dúfať, že nás skúsenosť zlepší, keď tak málo príkladov v našom okolí túto nádej potvrdzuje. „Iba filozofi veria – už od čias gréckych fyzikov –, že

les, 2007, s. 76): „Ak chceme rekonštruovať cestu existencie, musíme vziať do úvahy riziká, zlomy, zlyhanie, ktoré ju tvoria, zlomy, ktoré nie sú nevyhnutne čitateľné v oficiálnych biografiách. Život je plný dier a nerovností, čo vedie lepšie ako ktokoľvek iný tí, ktorí trpia chorobou A.“

život sa učí pokusom a omylom.“* Na prahu novej skúsenosti nie som vôbec zocelenejší predošlými zlyhaniami, som len o to viac schopný znovu sa stratiť v tých istých slepých uličkách.** Je možné, že som sa napokon nenaučil vôbec nič.

.....
* Mathieu Potte-Bonneville, *Recommencer* (Začať odznova), Verdier, 2018, s. 35.

** Ibid., s. 37: „Každý nový odchod odhaľuje kroky začiatočníka, o ktorom sme si mysleli, že sme ho nechali za sebou.“

NEMOŽNÁ VERNOSŤ SEBE A DRUHÝM

Niekedy je potrebné odbočiť, keď sa cesta, po ktorej kráčame, javí ako predurčená a už nie je výsledkom osobného objavovania. Keď naše nohy kráčajú bez účasti hlavy či srdca. Moje činy ma odhaľujú, definujú, ale ma zároveň aj zaväzujú – niekedy až zväzujúco. Definujú moju osobnosť, ale zároveň vytvárajú postavu, ktorej by som sa rád zbavil. Moja sloboda proti svojej vôli vytvára efekty determinizmu, ba až odcudzenia. Netreba byť taký známy ako Sartre, aby človek pocítil, že je vážnom očakávaní druhých, hoci tieto očakávania vyplývajú z rozhodnutí, ktoré sme sami a slobodne urobili v minulosti.* Paradox slobody: to, čo sme si zvolili vedomo, s presvedčením, odvahou či pôžitkom, sa premení na naše puto. Naša niekdajšia túžba sa stane pascou. Máme potom pasívne

* Takto vysvetlil Sartre v rozhovore pre kanadskú televíziu v roku 1967 váhu záväzkov. Jeho politické postoje ho obmedzili na určitú úlohu; stal sa tak angažovaným intelektuálom, čo je nálepka, ktorá ho ťaží a zaväzuje. Pozri Madeleine Gobeil-Noël a Claude Lanzmann, *Sartre inédit. Rozhovory a svedectvá. Rozhovor pre televíziu Radio-Canada* (15. augusta 1967), DVD, Nouveau Monde éditions, 2005.

pokračovať v tom, čo od nás druhí očakávajú? To by v istom zmysle znamenalo zradu seba samého: pokračovať v konaní ako vždy, len s jemnými obmenami. A to aj napriek odporu k opakovaniu, zmiznutiu potešenia, potrebe „posunúť sa ďalej“. Alebo máme riskovať všetko a vrhnúť sa do niečoho radikálne odlišného?

Niekedy už nie je možné byť verný. Vernosť priateľom, láske, rodine či sebe samému sa stane neudržateľnou. Existuje lojálnosť, ktorá už nie je puťom, ale slučkou, čo sa utahuje okolo krku. „Dusím sa,“ hovoríme vtedy. Stálosť už nie je dôsledkom vnútornej túžby, ale umelou konštrukciou, námahou, v ktorej sa subjekt vyčerpáva len preto, aby ostal sám sebou, aby si udržal rolu, ktorej viac neverí. Je už len tieňom seba samého, opakuje svoje niekdajšie gestá, no bez stelesnenia. Už odišiel, je cudzí svojej starej identite či mŕtvemu vzťahu, len paroduje to, čím bol, v takmer karikatúrnej podobe. Ako Sartrov čašník v *Bytí a ničote*, hrá hru o bytí, patetickú imitáciu. Je v „zlej viere“ v existenciálnom zmysle – klame sám seba, predstiera, že je tým, čím nie je – alebo už nie je. Už je len nejasne sebou samým, cudzí životu, v ktorom má pocit, že pomaly umiera. Keď si vernosť sebe vyžaduje priveľa úsilia, keď je život ustavične prehrávanou pretvárkou, plnenie obvyklých rolí sa stáva nemožným. Treba utiecť a zradiť svoje záväzky.

Občas stačí jemný posun, nepatrný dotyk, ktorý prelomí okovy a oslobodí nás z príliš tesného života: „Veci vybuchnú alebo spôsobia náš výbuch,

škatule primalé na svoj obsah, potraviny toxické alebo jedovaté.“*

To, čo ma doteraz živilo, obklopovalo, chránilo, ma teraz požiera, spaľuje. Zvyk je *pharmakon*: liek, ktorý sa dlhodobým užívaním mení na jed. To, čo ma nieslo, ma teraz dusí. To, čo ma objímalo, ma zviaza. Subjekt trpí pod váhou identity, ktorá mu už nesedí. Je mu tesno v živote, obmedzenému existenciou, ktorá mu bráni dýchať. Túži po vzduchu, chce sa nadýchnuť, doslova sa vzdialiť. Túžba po rozpínavosti, po „rozšírení“ sa prejavuje v potrebe zmeny geografickej, citovej, pracovnej, psychologickkej. Potrebuje vyjsť zo škatule, ktorou sa stal jeho život. Fixné rozmery, obmedzená kapacita. Potrebuje niečo nové, pohyb, možnosti. Život.

Niekedy nás udalosť veľkej psychickej sily úplne vykoľají, transformuje, odhalí. Po stretnutí s bytosťou, ktorá nás otrasie láskou či obdivom, po chorobe alebo šoku z nehody, po nezmieriteľnej strate milovaného človeka sme natoľko vyvedení z rovnováhy, že už nie je možné ostať verný tomu, kým sme boli. Zmena sa stáva nevyhnutnou. Táto vnútorná odchýlka, intímna premena sa musí ukázať – z úcty k pravde, ale aj preto, že ju treba žiť, uskutočniť, ukázať svetu. Už nie je možné byť verný obrazu, ktorý o mne majú druhí. Ani pokračovať v dovtedajších hrách. Príliš som sa zmenil.

Keď subjekt zachváti niečo silnejšie než on sám – vášň, utrpenie –, keď ho odcudzí a nanovo definuje sila silnejšia než on – láska, bolesť, žiaľ –, už

.....
 * Gilles Deleuze, *Critique et clinique* (Kritika a klinika), op. cit., s. 34.